

THE PLACE OF SERVICES IN THE FORMATION OF THE DIGITAL ECONOMY

Urunbaeva Yu.P. (PhD) Samisi

mob: +998905052105 urunbayeva_yu @ mail.ru

Asatova Yulduz

SamISI KTI-118 group student

Karimova Ramziya

SamISI KTI-118 group student

Annotation: The article outlines the role of the service sector in shaping the digital economy and offers recommendations for the country's socio-economic development.

Keywords: national economy, material production, services, paid services, non-paid services, competition, digital economy, innovation, modernization.

РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИНИНГ ЎРНИ

Урунбаева Ю.П. (PhD) СамИСИ

моб: +998905052105 urunbayeva_yu @mail.ru

Асатова Юлдуз

СамИСИ КТИ-118 гуруҳ талабаси

Каримова Рамзия

СамИСИ КТИ-118 гуруҳ талабаси

Аннотация: мақолада хизмат кўрсатиш соҳасининг рақамли иқтисодиётни шакллантиришдаги роли асослаб берилган ва мамлакат ижтимоий-иқтисодий тараққиётига эришиш бўйича таклифлар берилган.

Аннотация: в статье описывается роль сферы услуг в формировании цифровой экономики и предлагаются рекомендации по социально-экономическому развитию страны.

Калит сўзлар: миллий иқтисодиёт, моддий ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш, пулли хизматлар, пулсиз хизматлар, рақобат, рақамли иқтисодиёт, инновация, модернизация.

Ключевые слова: национальная экономика, материальное производство, услуги, платные услуги, неоплачиваемые услуги, конкуренция, цифровая экономика, инновации, модернизация.

Рақамли иқтисодиёт даврида Ўзбекистонда аҳоли турмуш даражаси ва сифатини ошириш ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг энг муҳим якуний натижаси бўлиб бормокда. Республикамизда рақамли иқтисодиётни шакллантириш ва шу асосда аҳоли турмуш даражасини ошириш ижтимоий-иқтисодий ислохотларнинг муҳим йўналиши ва бош мақсади қилиб белгиланган. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев ушбу муҳим масалага алоҳида эътибор қаратиб: “Шарқ донишмандлари айтганидек, “Энг катта бойлик – бу ақл-заковат ва илм, энг катта мерос – бу яхши тарбия, энг катта кашшоқлик – бу билимсизликдир!” Хусусан, бу масала 2020 йилга “Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни

ривожлантириш йили”¹, деб ном берилиши, яъни илм-фанни янада равнақ топтириш, ёшларимизни чуқур билим, юксак маънавият ва маданият эгаси этиб тарбиялаш, рақобатбардош иқтисодий шакллантириш борасида бошлаган ишларимизни жадал давом эттириш ва янги, замонавий босқичга кўтариш мақсади кўзланган. Шу сабабли, Ўзбекистонда амалга оширилаётган ислохотларнинг пировард натижаси авваламбор аҳолининг турмуш даражасини оширишга қаратилган.

Инсон бир вақтнинг ўзида ҳам хизмат кўрсатувчи ҳам истеъмолчи. Аҳолининг турмуш даражаси кишилар ҳаётининг фаолиятининг кўп қирраларини ўзида мужассамлаштирган мураккаб ижтимоий-иқтисодий категория бўлиб, уларнинг ҳаётининг эҳтиёжларининг кондирилиш меъёри ҳисобланади. Ҳар бир кишини қанча миқдордаги ва қандай сифатдаги товар ва хизматларни истеъмол қилиши унинг турмуш даражаси сифатида тавсифланади.² Шунингдек, аҳоли турмуш даражаси давлат ижтимоий-иқтисодий сиёсати самарадорлигини баҳолашнинг энг муҳим мезонидир. Шундай экан, чуқур билим, юксак маънавият ва маданият уни яратган инсондан ажралган ҳолда, капитал ва ишчи кучини тўлдириб, хизмат кўрсатиш (ишлаб чиқариш)нинг мустақил омилига айланади. Президентимиз Шавкат Мирамонович Мирзиёев таъкидлаганларидек “Бугун биз давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларини тубдан янгилашга қаратилган инновацион ривожланиш йўлига ўтмоқдамиз. Бу бежиз эмас, албатта. Чунки замон шиддат билан ривожланиб бораётган ҳозирги даврда ким ютади? Янги фикр, янги ғояга, инновацияга таянган давлат ютади”.³ Статистик маълумотларга эътиборимизни қаратадиган бўлсак, мамлакат “Халқаро ахборот коммуникация технологияларини ривожлантириш индекси” бўйича 2019 йилда 8 поғонага кўтарилган бўлса-да, ҳали бу етарли дегани эмас. Дарҳақиқат, рақамли иқтисодий шакллантириш керакли инфратузилма, кўп маблағ ва меҳнат ресурсларини талаб этсада, ушбу тизимга ўтиш қанчалик қийин бўлмасин, бу ишга бугун киришишимиз лозим. Шу боис, рақамли иқтисодий фаол ўтиш – хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш энг устувор вазифаларимиздан биридир. Алоқа ва коммуникация соҳаси 2017 йил январь-декабрда алоқа хизматлари ҳажми 7215,7 млрд. сўмни ташкил этди ёки 2016 йил январь-декабрга таққосланганда (амалдаги нархларда) 26,9 фоизга ўсди. Мобил алоқа хизматлари (интернетни қўшган ҳолда) жами алоқа хизматлари ҳажмида 68,9 фоизни ташкил этди ва 4971,2 млрд. сўмга, шу жумладан аҳолига кўрсатилгани 4405,0 млрд. сўмга тенг бўлди. Алоқа хизматлари таркиби 2016 йил январь-декабрга нисбатан мобил алоқа хизматлари 24,6 фоизга, шу жумладан аҳолига кўрсатилгани – 24,5 фоизга ўсди. 2018 йил 1 январ ҳолатига мобил алоқа билан таъминланган абонентлар сони 22504,5 минг. абонентни, шу жумладан аҳолида 21940,9 минг. абонентни ташкил этди. Аҳолини мобил алоқа билан таъминланганлиги ҳар 100 киши ҳисобига 68 бирликни ташкил этди. 2018 йил 1 январ ҳолатига Интернет тармоғига уланиш хизматларини кўрсатиш учун рухсатномага эга ҳўжалик юритувчи субъектлар сони 618 бирликни, жамоавий уланиш пунктларининг жами сони эса 445 бирликни ташкил этди.⁴

Давлат бошқаруви, иқтисодий тармоқлари, ижтимоий соҳа ва халқнинг кундалик ҳаётида ахборот-коммуникация технологияларини изчил жорий этиш бўйича олиб борилаётган кенг қўламли ишлар алоқа ва ахборотлаштириш хизматлари ҳажмининг

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасидаги маърузаси. -Т.: 2020 йил 25 январь. <http://prezident.uz/uz/lists/view/>.

² Урунбаева Ю.П. Хизмат кўрсатиш соҳаси ва аҳоли турмуш даражаси: ўзаро боғлиқлиги ва ривожланиш истиқболлари // Монография. - Тошкент: Ўзбекистон Республикаси фанлар академияси «Фан», 2013. 144 бет.

³ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасидаги маърузаси. -Т.: 2017 йил 22 декабр. <http://prezident.uz/uz/lists/view/1371>.

⁴ China's Digital Economy a Leading Global Force. MGI Discussion Paper, August, 2017

(117,3 фоиз) ошишига олиб келди. Бугунги кунда ахборот коммуникацион технологиялар соҳаси мамлакат ЯИМнинг 2,2 фоизини ташкил этади.

Келажақда хизмат кўрсатиш соҳасининг барча тармоқларида инновацияларга асосланган ҳолда ривожлантириш аҳоли турмуш даражасини оширишнинг асосий меъзонидир.

Аҳоли турмуш даражасини ошириш ҳар қандай иқтисодий тизимнинг барча муаммолари марказида туради ва ижтимоий-иқтисодий тараққиёт соҳасида барча уринишлар пировард натижада шу бош муоммони ечишга қаратилган бўлади. Шу сабабли ижтимоий фаровонлик ва турмуш даражасига оид масалалар қадим замонлардан бери қўплаб иқтисодчиларнинг эътиборини ўзига жалб қилган.

Аҳоли турмуш даражаси кишилар ҳаётий фаолиятининг кўп қирраларини ўзида мужассамлаштирган мураккаб ижтимоий-иқтисодий категория бўлиб, кишиларнинг ҳаётий эҳтиёжларининг қондирилиш меъёри ҳисобланади. Ҳар бир кишини қанча миқдордаги ва қандай сифатдаги товар ва хизматларни истеъмол қилиши унинг турмуш даражаси сифатида тавсифланади. Шунингдек, аҳоли турмуш даражаси давлат ижтимоий-иқтисодий сиёсати самарадорлигини баҳолашнинг энг муҳим меъзонидир.

Аҳоли турмуш даражасини ифодалашда бир-бирига яқин ёки ҳамма билан бир қатор атамалар мавжуд. Улар жумласига турмуш шароити, турмуш даражаси, турмуш сифати, турмуш тарзи, турмуш фаолияти ҳавфсизлиги, меҳнат фаолияти сифати, аҳоли фаровонлиги тушунчаларини киритиш мумкин. Юқорида келтирилган турли атамалар бир мазмунни англатгандек бўлса-да, баъзи ҳолларда улар ўртасидаги фарқ муайян характер касб этади, мазмуни бир-биридан сезиларли даражада фарқланади. Биз амалга оширган илмий тадқиқот мақсади нуқтаи назаридан, бу атамалар ичида аҳоли турмуш даражаси тушунчаси муҳим аҳамиятга эга.

Иқтисодчи олимлар орасида аҳоли турмуш даражаси тушунчаси, уни шакллантиришда товарлар ва хизматларнинг роли тўғрисида турли қарашлар мавжуд. Мамлакатимиз ва хорижий олимларнинг аксарият қўлчилиги аҳоли турмуш даражасининг мураккаб ижтимоий-иқтисодий категория эканлигини эътироф этганлари ҳолда, унинг мазмун-моҳиятини турлича тасвирлайди.

Бизнинг назаримизда, инсоният тараққиётининг ҳозирги босқичида ҳар қандай мамлакатда ишлаб чиқарилган ялпи ички маҳсулотнинг ярмидан зиёди айнан хизматлар соҳаси ҳиссасига, тўғри келганлигига, аҳоли истеъмоли учун харажатларда унинг ҳиссаси қарийб 75-80 фоизга етганлигига ва аҳоли турмуш даражасини шакллантиришнинг бош омилига айланганлигига қарамасдан, у “аҳоли турмуш даражаси” тушунчасига берилган таърифларда ўзининг ёрқин ифодасини топмаган. Фикримизнинг исботи сифатида унга берилган бир қатор таърифларни келтирамиз. Русча-ўзбекча лугатда⁵ аҳолининг турмуш (фаровонлик) даражаси қуйидагича изоҳланган: “Аҳоли турмуш даражаси – кишилар эҳтиёжларининг қондирилиш даражаси”⁶ деб кўрсатилган. Ушбу изоҳда кишиларнинг умуман эҳтиёжлари ҳақида сўз юритилган. Адабиётларда аҳоли турмуш даражасига берилган таърифларда унга асосан иқтисодий категория сифатида қараш ҳоллари кўп учрайди. Масалан, айрим тадқиқотчилар “Аҳоли турмуш даражаси уларни ҳаёт кечириши учун зарур бўлган моддий ва маънавий неъматлар билан таъминланиши ҳамда кишилар эҳтиёжининг бу неъматлар билан қондирилиши даражаси сифатида аниқлаш мумкин”⁷ деб таъриф беришган. Шунга яқин таърифни В.И. Гурьев муаллифлигида чоп этилган ўқув қўлланмада⁸, А.В.Сиденко, М.В.Матвеевалар муаллифлигида тайёрланган дарсликда ҳам учратиш мумкин. Бир қатор

⁵ Русча- ўзбекча лугат. II-том. Т.: ЎСЭ Бош редакцияси. 1984.-643 бет.

⁶ А.Ўлмасов., Н.Тўхлиев. Бозор иқтисодиёти. Қисқа лугат- маълумотнома. Т.: -Қомуслар бош таҳририяти, 1991.-10-б.

⁷ Ш.Шодмонов, Р.Алимов, Т.Жўраев Иқтисодиёт назарияси Т-“Молия”-2002. 367б.

⁸ «Турмуш даражаси – мураккаб ижтимоий – иқтисодий категория бўлиб, аҳолининг моддий ва маънавий эҳтиёжларини қондириш даражасини ифодалайди» (таржима муаллифники). Гурев В.И. Основы социальной статистики. Учеб.пособие.М.: Финансы и статистика, 1991, 67-б.

олимлар ушбу таърифга маълум даражада аниқлик киритиб, «Аҳоли турмуш даражаси – ижтимоий-иқтисодий тушунча бўлиб, у кишиларнинг моддий ва маънавий-маърифий эҳтиёжларининг қондирилиши ҳамда турмуш шароитининг яхшиланиш даражасини тавсифлайди»⁹, «Аҳоли турмуш даражаси – ижтимоий-иқтисодий тушунча бўлиб, у кишиларнинг моддий ва маданий-маиший эҳтиёжларининг қондирилиши ҳамда ижтимоий турмуш шароитининг яхшиланиб бориши каби тушунчаларни ўз ичига олади».¹⁰ Ўз мазмун-моҳияти жиҳатидан ушбу таърифларга ватандош олимларимиздан Б.К.Ғойибназаров томонидан келтирилган назарий қарашлар анча яқин туради: «Аҳоли турмуш даражаси – ижтимоий-иқтисодий категория бўлиб, у кишиларнинг моддий ва маиший эҳтиёжининг қондирилиши ҳамда ижтимоий турмуш шароитининг яхшиланиб бориши каби тушунчаларни ўз ичига олади».¹¹

Аҳоли турмуш даражасига берилган таърифлар орасида М.Г.Назаров берган таъриф эътиборга молик: «Аҳоли турмуш даражаси – бу инсонлар ҳаёт фаолиятининг энг аввало, реал ижтимоий-иқтисодий шароитлар йиғиндисини ифодаловчи мураккаб ва кўп қиррали категория бўлиб, ижтимоий тараққиётнинг муҳим тавсифи ҳисобланади».¹² Ушбу ва юқорида келтирилган бошқа таърифларда турмуш даражасининг кенг қамровли ва бошқа барча кўрсаткичлар билан ўзаро чамбарчас боғлиқлиги эътироф этилиши билан бир қаторда, унинг нафақат иқтисодий, балки айни бир пайтнинг ўзида, муҳим ижтимоий категория ҳам эканлиги кўрсатилган.

Аҳоли турмуш даражасининг моҳиятини очишда бир гуруҳ олимлар айнан хизматлар билан таъминланганлик даражаси билан боғлиқ равишда ёндашганла.¹³ Масалан, Қ.Х.Абдурахмонов, Қ.Х.Зокирова, Х.Т.Тоҳирова муаллифлигида тайёрланган «Аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш» номли ўқув қўлланмасида аҳоли турмуш даражаси тушунчасига қуйидагича таъриф берилган: «Турмуш даражаси деганда, аҳолининг моддий ва номоддий неъматлар ва хизматлар билан таъминланганлик ҳамда уларни истеъмол қилиш даражаси тушунилади».¹⁴ Айниқса В.Н.Салин ҳамда Е.П.Шпаковскаялар томонидан келтирилган фикрлар анча кенг ва бошқа муаллифлар томонидан берилган таърифлардан сезиларли даражада фарқ қилади: «Аҳоли турмуш даражаси – аҳолини шахсий истеъмол қондирилишининг моддий имкониятларини характерлайди. У меҳнат шароити, аҳоли даромадлари ва харажатлари даражаси ва тузилмаси, бўш вақтдан фойдаланиш, соғлиқни сақлаш, маданий, санъат ва бошқаларнинг ривожланиш даражаси каби жиҳатларни ўз ичига олади».¹⁵ Яъни, турмуш даражаси аҳолининг нафақат моддий ва маънавий, балки унинг хизматларга бўлган эҳтиёжларини қондириш даражасини ҳам ўз ичига олишини эътироф этадиган олимлар сони тобора кўпайиб бормоқда. Фақат юқорида келтирилган таърифда “номоддий” неъматлар ва “хизматлар” алоҳида ажратиб кўрсатилмаган. Агар “хизматлар” “номоддий” неъматларга кирмайдиган бўлса, унда “номоддий” неъматлар нималардан таркиб тошганлиги мавҳум бўлиб қолмоқда¹⁶.

⁹ Абдуллаев.Ё. Макроиктисодий статистика. Ўқув қўлланма. Т.: Меҳнат, 1998, 181б.

¹⁰ Акрамов Э.А., Соатов Н.М. Статистика асослари. Дарслик. Т.: Ўқитувчи, 1989, 385б.

¹¹ Ғойибназаров Б.К. Аҳоли турмуш даражасини статистик баҳолаш. Монография. Т.: Фан, 2005, 5-б.

¹² Назаров М.Г. Курс социально – экономической статистики. ЮНИТИ-ДАНА,2005, с.57.

¹³ Абдурахмонов Қ.Х., Зокирова А.Х., Тоҳирова. Х.Т. Аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш. Ўқув қўлланма. Т.: «Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси Адабиёт жамғармаси», 2004.; Шишкин А.Ф. Экономическая теория. Учебник. М.: Экономист, 2005.; Поков Ф.И. Экономическая теория. Учебник для вузов. СПб.: Питер, 2006.;

Ўлмасов А., Шарифхўжаев М. Иқтисодиёт назарияси. Дарслик. Т.: Меҳнат, 1995.;Ғойибназаров Б.К. Аҳоли турмуш даражасини статистик баҳолаш. Монография. Т.: Фан, 2005ва бошқалар.

¹⁴ Абдурахмонов Қ.Х., Зокирова Қ.Х., Тоҳирова Х.Т.Аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш. Ўқув қўлланма. Т.: «Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси Адабиёт жамғармаси», 2009. -74б.

¹⁵Салин В.Н., Шпаковская У.П. Социально-экономическая статистика. Учебник М.: Юрист, 2001, с.339.

¹⁶ Урунбаева Ю. П. Хизмат кўрсатиш соҳаси ва аҳоли турмуш даражаси: ўзаро боғлиқлиги ва ривожланиш истикболлари. Монография.Тошкент.: «ФАН», 2013.- 156 б.

Ушбу ҳолатлардан келиб чиққан ҳолда ва амалга оширилган назарий тадқиқотлар натижасида аҳоли турмуш даражасига қуйидагича таъриф беришни маъқул деб топдик. Аҳоли турмуш даражаси – кенг қамровли ижтимоий-иқтисодий категория бўлиб, у аҳолининг моддий ва маънавий неъматлар, турли-туман хизматлар билан таъминланганлик даражаси (истеъмол ҳажми) ҳамда қулай ва хавф-хатарсиз ҳаёт кечириш учун зарур шароитларнинг мавжудлиги билан ўлчанади¹⁷. Ушбу таърифда биз ушбу категориянинг ўта мураккаб ва кўп қиррали мазмунга эга эканлигини алоҳида таъкидладик. У қандайдир битта баҳолаш мезони, кўрсаткич ва омиллар билан эмас, балки кишилар ҳаётининг турли қирраларини ифодаловчи бир қанча кўрсаткич ва омиллар тизими ҳамда буларнинг ичида турли-туман хизматлар алоҳида ўрин тутиши билан тавсифланади.

Мустақиллик йилларида Ўзбекистонда хизматлар соҳасининг аҳоли турмуш даражасини шакллантиришдаги ролини баҳолаш мақсадида бир қатор макроиқтисодий кўрсаткичларни таҳлил қилдик. Яратилаётган ялпи ички маҳсулотнинг мамлакат ялпи ички маҳсулотидаги улуши 33,8 фоиздан (1990 йил) 47,2 фоизгача (2018 йил) ошди, аҳоли истеъмолида эса пуллик хизматларнинг улуши мос равишда 10,2% дан 15,8 фоизгача кўтарилди.¹⁸

жадвал

Иқтисодиёт тармоқларининг 1991-2018 йилларда ЯИМдаги улуши (фоизларда)¹⁹

№	Кўрсаткичлар	ЙИЛЛАР									
		1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2018
1.	Иқтисодиёт жами	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
2.	Саноат	26,3	17,1	14,2	20,7	24,0	24,0	24,0	24,2	24,1	24,0
3.	Қишлоқ хўжалиги	37,4	28,1	30,1	25,0	17,5	17,6	17,5	17,6	17,2	16,1
4.	Қурилиш	10,4	7,1	6,0	4,9	6,4	6,1	5,9	6,0	6,8	6,7
5.	Хизматлар	26,2	34,6	37,2	38,4	45,1	44,5	44,9	44,2	51,8	47,2
6.	Соф эгри солиқлар	-0,3	13,1	12,5	11,0	7,0	7,8	7,7	8,0	8,4	6,0

Юқорида келтирилган статистик маълумотлар оддийгина кўринсада, хизматлар соҳасининг жадал суръатлар билан ривожланаётганлиги ва унинг мамлакат ижтимоий-иқтисодий тараққиётидаги мавқеининг тобора мустаҳкамланаётганлиги мамлакат миллий иқтисодиётининг тараққиётнинг қуйроқ босқичидан юқорироқ босқичига, яъни индустриал жамиятдан постиндустриал жамият томон тез ривожланиб бораётганлигидан далолат беради.

Бундан ташқари, мустақиллик йилларида хизматлар соҳасининг жадал суръатлар билан ривожланиши миллий иқтисодиётда чуқур таркибий ўзгаришлар содир бўлаётганлигини, қолаверса, ушбу соҳага жалб этилаётган моддий, молиявий, меҳнат ресурслари кўламининг кескин кенгайиб бораётганлигини кўрсатади. Жами банд аҳолининг ярмидан кўпи ушбу соҳада меҳнат қилаётганлиги фикримизнинг ёрқин далилидир²⁰.

¹⁷ Урунбаева Ю. П. Хизмат кўрсатиш соҳаси ва аҳоли турмуш даражаси: ўзаро боғлиқлиги ва ривожланиш истикболлари. Монография. Тошкент.: «ФАН», 2013.- 156 б.

¹⁸ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасидаги маърузаси. -Т.: 2020 йил 25 январь. <http://prezident.uz/uz/lists/view/>.

¹⁹ Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг маълумотлари асосида муаллиф ишланмаси.

²⁰ Ўша жойда.

Юқоридагилардан хулосамиз шундан иборатки, хизмат кўрсатиш соҳасининг ҳолати, ушбу соҳада ишлаб чиқарилган ялпи ички маҳсулотнинг ҳажми ва унинг мамлакатда ишлаб чиқарилган ялпи ички маҳсулотдаги улуши, соҳада банд бўлган аҳоли сони ва унинг иқтисодиётда банд бўлган аҳоли сонигаги улуши, аҳоли истеъмоли таркиби ва унда хизматлар айрим турларининг нисбати каби бир қатор муҳим кўрсаткичлар ёрдамида хизматлар соҳасининг, биринчидан, мамлакат иқтисодий юксалишидаги аҳамиятини баҳолаш имконини берса, иккинчидан, унинг ижтимоий тараққиётдаги ўрнига баҳо бериш учун асос бўла олади. Мамлакатнинг иқтисодий раванқи аҳоли реал даромадларининг ошишида ўз ифодасини топса, унинг ижтимоий тараққиёти аҳоли истеъмоли таркибида хизматларнинг улуши (Муҳими шундаки, аҳоли даромадлари кўпайиб, харид қилиш (тўлов) қобилияти ошиб борган сайин, пуллик хизматларнинг жами хизматлардаги салмоғи ҳам ошиб боради²¹)²² ва улар алоҳида турларининг нисбати билан белгиланади. Бизнинг назаримизда, жамият ривожланиб, ундаги ижтимоий-иқтисодий муносабатлар такомиллашиб борган сайин, мамлакатда хизматлар, биринчидан, миқдор жиҳатдан ўсади, иккинчидан, сифат жиҳатдан яхшиланади, учинчидан, турлар бўйича кенгайди ва тўртинчидан, аҳоли истеъмолидаги нисбати бўйича такомиллашади.

Ўзбекистон Биринчи Президенти И.А.Каримов мустақилликнинг дастлабки йилларидан бошлаб оғишмай жуда катта эътибор қаратиб келган ва барча ислохотларнинг пировард мақсади сифатида қаратилаётган масалага яна бир марта тўхтатиб, шундай деган: “Аҳоли фаровонлиги ва турмуш даражасини муттасил ошириш билан боғлиқ масалалар доимо эътиборимиз марказида бўлиб келган ва шундай бўлиб қолади”.²³Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёти ривожининг 2011-2015 йилларга мўлжалланган асосий кўрсаткичлари бўйича шу йиллар мобайнида аҳолининг ялпи даромадини 2,6 баробар кўпайтириш, харид қобилияти паритети бўйича аҳоли жон бошига тўғри келадиган ялпи ички маҳсулотни 1,5 баробар ошириш прогнозлаштирилган эди. Шу даврнинг ўтган йиллари мобайнида ялпи ички маҳсулот ҳажмининг ва аҳоли реал даромадларининг ўсиш суръатлари мўлжалланган марралар даражасида бўлди. Яқин ва узоқ келажакда (2016-2020 ва ундан кейинги йилларда) ҳам аҳоли реал даромадларининг тез суръатлар билан ўсишини таъминлаш учун етарли шарт-шароит ва имкониятлар мавжуд бўлиб, уларнинг реал ҳаётда рўёбга чиқаришга, яъни аҳоли турмуш даражаси ва сифатини муттасил юксалтириб боришга тўсқинлик қиладиган ҳеч қандай асос ёки жиддий сабаблар йўқ, деб хулоса чиқарсак, ўйлаймизки, ушбу хулосани рад этадиган ёки унинг тўғрилигини шубҳа остига қолдирадиган илмий ғояларни илгари суриш қийин. Шу сабабли хизматлар соҳасининг аҳоли турмуш даражасига таъсирига алоҳида эътибор қаратдик.

Хизматларнинг ҳиссаси мамлакат иқтисодиётида узлуксиз тарзда ва тез суръатлар билан ошиб борар экан, ушбу соҳанинг аҳоли турмуш даражасига таъсирини аниқлаш мақсадида уларга таъсир этувчи омилларни моделлаштиришнинг илмий ва методологик асосларини яратишни ўз олдимизга мақсад қилиб қўйдик. Тадқиқот жараёнида ривожланган мамлакатларда аҳолининг турмуш даражасини оширишга маълум хизматлар таъсирини муқобил математик модели яратилиб, уни атрофлича таҳлил қилиш орқали мазкур соҳа жараёнларига ўзгартиришлар киритиб бориш тажрибаси борлигини аниқладик. Айниқса соғлиқни сақлаш, таълим, савдо, суғурта ва бошқа айрим турдаги хизматларнинг аҳоли турмуш

²¹ Бинобарин пуллик ва бепул хизматларнинг жами хизматлар қиймати таркибидаги нисбати, ушбу нисбат билан иқтисодий ўсиш ўртасидаги боғлиқлик, унинг аҳоли турмуш даражаси ва сифати кўрсаткичларига таъсири ва шу каби бир қатор масалалар бугунги кунда ўз ечимини кутаётган долзарб илмий-назарий муаммолардан саналади.

²² М.М.Мухаммедов. Хизматлар соҳасининг мамлакат ижтимоий – иқтисодий тараққиётидаги «хизмати» қанча? Сервис журнал №4 2015й.

²³ Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президенти Каримов И.А. “2015 йилда иқтисодиётимизда туб таркибий ўзгаришларни амалга ошириш, модернизация ва диверсификация жараёнларини изчил давом эттириш ҳисобидан хусусий мулк ва тадбиркорликка кенг йўл очиб бериш-устивор вазифамиздир. Халқ сўзи, 2015 йил, 16 январ, 3 б.

даражасига таъсири ва уни кучайтириш соҳасидаги хориж тажрибаси эътиборга молик. Афсуски, рафамли иқтисодиётни шакллантиришда айрим хизмат турларининг, ҳаттоки умуман хизмат кўрсатиш соҳасининг аҳоли турмуш даражасига таъсирини аниқлаш асосида хизмат соҳасини такомиллаштириш, ушбу соҳадаги камчиликларни бартараф қилиш чоратadbирларини кўриш масалалари ҳали илмий асосда йўлга қўйилмаган.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасидаги маърузаси .-Т.: 2020 йил 25 январ.<http://prezident.uz/uz/lists/view/>.
2. Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президенти И.А.Каримов Асосий вазифамиз – Ватанимиз тараққиётини ва ҳалқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. - Т.: Ўзбекистон, 2010. - 75 б.
3. А.Ўлмасов., Н.Тўхлиев. Бозор иқтисодиёти. Қисқа луғат- маълумотнома. Т.:-Қомуслар бош таҳририяти, 1991.-10-б.
4. Ш.Шодмонов, Р.Алимов, Т.Жўраев Иқтисодиёт назариясиТ-“Молия”-2002. 367б.
5. Абдурахмонов Қ.Х., Зокирова Қ.Х., Тохирова Х.Т.Аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш. Ўқув қўлланма. Т.: «Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси Адабиёт жамғармаси», 2009. -74б.
6. Салин В.Н., Шпаковская У.П. Социально-экономическая статистика. Учебник М.: Юрист, 2001, с.339.
7. Мухаммедов М.М., Урунбаева Ю.П. ва бошқалар “Хизмат кўрсатиш соҳаси ва туризмни ривожлантиришнинг назарий асослари”- С.: Зарафшон 2017.-299 б.
8. Мухаммедов М.М., Ю.П.Урунбаева Аҳоли турмуш даражасини шакллантириш омиллари ва ошириш истикболлари. Рисола. «Зарафшан», 2010.-131 б.
9. Урунбаева Ю. П. Хизмат кўрсатиш соҳаси ва аҳоли турмуш даражаси: ўзаро боғлиқлиги ва ривожланиш истикболлари. Монография.Тошкент.: «ФАН», 2013.- 156 б.